

УДК 33.336.1:352

Ю. В. Біляк,
к. е. н, доцент кафедри фінансів,
Національний університет біоресурсів і природокористування України
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9766-4780>

DOI: 10.32702/2306-6792.2026.8.116

МЕТОДИ ДІАГНОСТИКИ ВПЛИВУ ЕКОНОМІЧНИХ КОНФЛІКТІВ НА ФІНАНСОВУ БЕЗПЕКУ

Y. Biliak,
PhD in Economics, Associate Professor of the Department of Finance,
National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine

METHODS FOR ASSESSING THE IMPACT OF ECONOMIC CONFLICTS ON FINANCIAL SECURITY

У статті досліджено методологічні підходи до діагностики економічних конфліктів та обґрунтовано інструментарій їх комплексного аналізу в системі економічних відносин. У сучасних умовах динамічних трансформацій економіки, посилення конкуренції та зростання конфліктності господарських відносин особливою актуальністю набуває розроблення науково обґрунтованих методів діагностики економічних конфліктів, що дозволяють своєчасно виявляти причини їх виникнення, прогнозувати наслідки та формувати ефективні механізми їх врегулювання.

У результаті проведеного дослідження обґрунтовано доцільність використання індуктивного підходу до вивчення економічних конфліктів, що реалізується через запропонований дев'ятиетапний алгоритм їх діагностики. Запропонований алгоритм передбачає послідовне визначення природи економічного конфлікту, дослідження причин його виникнення або загострення, аналіз інтересів сторін та ідентифікацію їхніх цілей, виявлення мотивації учасників конфлікту, оцінювання наявних ресурсів, владних можливостей і повноважень сторін, моделювання можливих сценаріїв розвитку конфлікту, оцінку ймовірних наслідків для кожної із сторін, аналіз ризиків посилення конфліктної взаємодії та можливостей взаємодії зниження її гостроти, прогнозування перспектив перебігу конфлікту, а також визначення оптимальних стратегій поведінки сторін і шляхів його врегулювання. Застосування такого алгоритму дозволяє забезпечити системність і послідовність аналізу конфліктних ситуацій, а також сприяє більш глибокому розумінню механізмів їх формування та розвитку.

Особливу увагу у статті приділено обґрунтуванню доцільності використання комплексу спеціальних оціночних методів у процесі дослідження економічних конфліктів. Запропоновано застосовувати кейсовий підхід (Case Study) доповнений елементами інтерв'ювання, експертних оцінок, моніторингу та аналізу медіа й публічної інформації, а також сценарним методом, аналізом чутливості та стрес-тестуванням. Доведено, що кейсовий метод виступає ефективним інструментом поглибленого аналізу реальних ситуацій виникнення та розвитку економічних конфліктів, що дозволяє врахувати їх контекстуальні особливості, складність взаємодії сторін та різноманітність факторів, як впливають на перебіг конфліктних процесів. Поєднання кейсового підходу з іншими методами дослідження забезпечує більш комплексний характер аналізу, дозволяє виявляти ключові наративи, що формують позиції сторін конфлікту, оцінювати можливі наслідки реалізації різних стратегій поведінки та управлінських рішень, а також визначити найбільш ефективні інструменти врегулювання конфліктних ситуацій. Отримані результати дослідження розширюють теоретико-методологічні засади аналізу економічних конфліктів та формують основу для подальшого розвитку інструментарію їх діагностики й управління. Практичне значення запропонованих підходів полягає у можливості їх використання для розроблення систем раннього виявлення конфліктних ситуацій, підвищення обґрунтованості управлінських рішень та вдосконалення механізмів запобігання й врегулювання економічних конфліктів у діяльності суб'єктів господарювання.

This article examines methodological approaches to the diagnosis of economic conflicts and justifies the tools for their comprehensive analysis within the system of economic relations. In the current context of dynamic economic transformations, intensifying competition, and increasing conflict in economic relations, the development of scientifically grounded methods for diagnosing economic conflicts has become particularly relevant, as these methods enable the timely identification of their causes, the forecasting of their consequences, and the creation of effective mechanisms for their resolution.

The results of this study demonstrate the validity of using an inductive approach to the study of economic conflicts, implemented through the proposed nine-step algorithm for their diagnosis. The proposed algorithm involves sequentially determining the nature of the economic conflict, investigating the causes of its emergence or escalation, analyzing the interests of the parties and identifying their goals, identifying the motivations of the conflict participants, assessing the available resources, power capabilities, and authority of the parties, modeling possible scenarios for the conflict's development, assessing the likely consequences for each party, analyzing the risks of escalating conflict and the possibilities for reducing its intensity, forecasting the conflict's future course, and determining optimal strategies for the parties' behavior and pathways to its resolution. The application of such an algorithm ensures a systematic and consistent analysis of conflict situations and contributes to a deeper understanding of the mechanisms of their formation and development.

The article focuses particularly on justifying the use of a set of specialized assessment methods in the study of economic conflicts. It is proposed to apply a case study approach, supplemented by elements of interviewing, expert assessments, monitoring and analysis of media and public information, as well as the scenario method, sensitivity analysis, and stress testing. It is demonstrated that the case study method serves as an effective tool for in-depth analysis of real-world situations involving the emergence and development of economic conflicts, allowing for consideration of their contextual characteristics, the complexity of interactions between parties, and the diversity of factors influencing the course of conflict processes. Combining the case study approach with other research methods ensures a more comprehensive analysis, allows for the identification of key narratives shaping the positions of the parties to the conflict, the assessment of the possible consequences of implementing various behavioral strategies and management decisions, and the determination of the most effective tools for resolving conflict situations. The findings of this study expand the theoretical and methodological foundations for analyzing economic conflicts and provide a basis for the further development of tools for their diagnosis and management. The practical significance of the proposed approaches lies in their potential for use in developing systems for the early detection of conflict situations, enhancing the soundness of managerial decisions, and improving mechanisms for the prevention and resolution of economic conflicts in the activities of economic entities.

Ключові слова: методологія оцінки економічних конфліктів в аграрному секторі, фінансова безпека, фінансове убезпечення, фінансові небезпеки, дев'ятиетапний алгоритм діагностики економічних конфліктів, економічний конфлікт інтересів, фінансова стійкість.

Key words: methodology for assessing economic conflicts in the agricultural sector, financial security, financial safeguards, financial risks, a nine-step algorithm for diagnosing economic conflicts, economic conflict of interest, financial stability.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

У сучасних умовах трансформації економічних систем, посилення глобалізаційних процесів, загострення конкуренції та зростання геополітичної нестабільності особливого значення набуває забезпечення фінансової безпеки суб'єктів господарювання. Для аграрного сектору, який є стратегічно важливим для економіки України, ця проблема ускладнюється високою чутливістю до економічних конфліктів, що виникають як на внутрішньому так і на зовнішньому рівнях. Економічні конфлікти, що проявляються у формі договірних суперечностей, ресурсних протиріч, асиметрії ринкових позицій, інституційних дисфункцій та проявів рейдерства, суттєво впливають на процеси формування, розподілу та використання фінансо-

вих ресурсів підприємств. Їх наслідком є зниження платоспроможності, погіршення рівня ліквідності, зростання фінансових ризиків, дестабілізація грошових потоків і, як результат, послаблення фінансової безпеки.

Попри значну кількість наукових досліджень у сфері фінансової безпеки та ризик-менеджменту, питання системної діагностики впливу економічних конфліктів на фінансову безпеку підприємств залишається недостатньо розробленим. Наявні підходи здебільшого зосереджені на оцінці окремих фінансових показників або ризиків, не враховуючи комплексний і багаторівневий характер економічних конфліктів та їх інтегрований вплив на фінансовий стан підприємств. Особливої актуальності набуває проблема розробки методів діагностики, які б дозволяли не лише ідентифікувати економічні конфлікти, а й кількісно оцінювати їх вплив на ключові параметри фінансової безпеки, зокре-

ма ефективність, фінансову стійкість та ліквідність. Відсутність таких інструментів ускладнює процес прийняття управлінських рішень, знижує ефективність антикризового управління та обмежує можливості своєчасного реагування на загрози. Зазначена проблема безпосередньо пов'язана з необхідністю вирішення важливих наукових і практичних завдань, серед яких: розвиток теоретико-методологічних засад дослідження економічних конфліктів у системі фінансової безпеки; удосконалення методичного інструментарію їх діагностики; обґрунтування системи індикаторів оцінювання впливу конфліктів на фінансовий стан підприємств; розробка моделей прогнозування змін рівня фінансової безпеки під впливом конфліктних ситуацій. У практичному вимірі актуальність дослідження зумовлена потребою формування ефективних механізмів управління фінансовою безпекою підприємств в умовах економічних конфліктів, що дозволить підвищити їх адаптивність, забезпечити стабільність функціонування та конкурентоспроможність у нестабільному економічному середовищі. Таким чином, необхідність розробки комплексних методів діагностики впливу економічних конфліктів на фінансову безпеку підприємств зумовлює актуальність обраної теми дослідження та визначає її значущість як у науковому, так і в практичному аспектах.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

У науковій літературі методи діагностики конфліктів досліджені порівняно обмежено, проте, попри це, у даному напрямі вже сформовано окремі вагомі наукові напрацювання. Доцільно виділити внесок таких вітчизняних та іноземних науковців, як Т. Бабій, Т. Башук, О. Гарматюк, Дж. Гарція, В. Глюзіцька, Г. Голобородько, І. Давиденко, Л. Діхтярь, В. Жук, Л. Ємельяненко, А. Ішмуратов, Дж. Йу, Р. Калениченко, А. Коханець, Т. Кремер, О. Криворучко, О. Криса, О. Лаврук, О. Лазарчук, Дж. Лін, С. Манн, Т. Мостенська, О. Мороз, В. Нагаєв, М. Петрушенко, О. Перхач, Н. Подольчак, Ф. Рао, В. Сабадаш, І. Сергієнко, О. Сімоходська, О. Скринник, О. Сметанюк, Ж. Танг, В. Удовенко, І. Хома, М. Ху, Ф.-В. Хуанг, М. Цюрупа, С.-Х. Чанг, Я. Чао, Ч. Чен, І. Череда, Л. Чернова, А. Чумиков, О. Щедрина.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ (ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ)

Метою статті є дослідження методологічних підходів до діагностики економічних

конфліктів та обґрунтування інструментарію їх комплексного аналізу.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Якщо діагностика фінансової безпеки — сфера наукового пошуку, що вирізняється доволі глибоким опрацюванням і значними обсягами отриманих наукових результатів, то методи діагностики конфліктів у науковій думці досліджені значно менше. На підставі вивчення й узагальнення літературних джерел було визначено основні проблеми у методології дослідження економічних конфліктів, а саме: По-перше, необхідно встановити процедуру (послідовність або алгоритм) дослідження економічного конфлікту;

По-друге, потрібно визначити загальні підходи та моделі, які можна використати для оцінювання;

По-третє, слід визначити основні джерела інформації, які можна залучати для аналізу конфліктної ситуації;

По-четверте, необхідно виділити найбільш ефективні та показові методи аналізу.

Щодо послідовності аналізу та оцінювання конфліктів, то у науковій літературі запропоновано таких підхід:

- 1) збір необхідної інформації;
- 2) оцінка реальної конфліктної ситуації, що склалася;
- 3) аналіз чинників, що призвели до виникнення та поширення конфлікту (вивчення причин);
- 4) прогнозування подальшого розвитку конфлікту та оцінювання його можливих наслідків.

Деякі науковці пропонують іншу сембіотичну семіотичну методіку та послідовність аналізу конфлікту, що включає:

- Крок 1 — збір інформації;
- Крок 2 — визначення об'єкта та предмета конфлікту;
- Крок 3 — аналіз динаміки конфлікту;
- Крок 4 — SWOT-аналіз стратегій поведінки сторін;
- Крок 5 — виявлення тактик поведінки сторін;
- Крок 6 — аналіз середовища;
- Крок 7 — складання підсумкової конфліктограми.

Отже, різні автори наводять дещо відмінні послідовності здійснення аналізу, що варіюються по різних джерелах. З сукупності наукових праць можна зробити висновок, що відносно узагальнено послідовність здійснен-

ня аналізу та оцінювання економічних конфліктів можна представити наступним чином:

Етап 1. Аналіз джерел на причини конфлікту, включаючи не лише економічні причини, а й правові, технічні, політичні, соціальні, культурні, психологічні й інші, оскільки вони повною мірою можуть слугувати рушійними силами виникнення та загострення конфліктних ситуацій. На цьому етапі особливу увагу приділяють визначенню та вивченню інтересів різних сторін конфлікту, а також того, наскільки ці інтереси суперечать один одному або навпаки можуть бути сумісними;

Етап 2. Оцінка поточної ситуації. Цей етап містить три складові: а) аналіз масштабів конфлікту (глобальний конфлікт чи локальний, скільки учасників охоплює, є відкритим чи прихованим тощо); б) оцінювання напруженості конфлікту (ступінь агресивності сторін, емоційні стани тощо); в) аналіз ступеня реального чи потенційного насильства (як відкритого, так і прихованого);

Етап 3. Оцінювання наслідків конфлікту, включаючи не лише економічні, а й соціальні, політичні, екологічні тощо. Оцінку доцільно здійснювати для всіх учасників конфлікту, а також для сторонніх суб'єктів, які не беруть безпосередньої участі у конфлікті, однак можуть постраждати або навпаки виграти у результаті конфлікту;

Етап 4. Аналіз динаміки конфлікту. На цьому етапі оцінюють: а) тривалість конфлікту (скільки часу триває конфлікт, чи має він перспективи швидкого врегулювання або навпаки посилення ескалації); б) стадії конфлікту (початок, загострення, припинення, замороження тощо); в) ймовірність інтервенції третіх сторін (факти або ймовірність зовнішнього втручання в перебіг конфлікту);

Етап 5. Аналіз можливих шляхів вирішення конфлікту, коли оцінюють ймовірність консенсусів чи компромісів, застосування тиску або санкцій, реалізація регулюючих ініціатив тощо.

Л. Купінець [1] у своєму дослідженні запропонував доволі розгалужений алгоритм виявлення конфлікту та шляхів його врегулювання. Науковець запропонував підходи до декомпозиції цілей та виділення різних рівнів їхньої ієрархічності. Однак, цей алгоритм не завжди дозволяє раціонально підходити до прийняття управлінських рішень в особливо складних економічних конфліктах в аграрному секторі економіки. А загалом, у науковій літературі недостатньо уваги приділено виробленню саме алгоритмів аналізу економічних конфліктів, що часто ускладнює процеси їх вирішення або врегулювання.

Основними підходами до аналізу конфлікту є соціальний, системний, психологічний, юридичний та філософський.

Їхня сутність зводиться до наступного:

— соціальний підхід — спрямований на вивчення відносин та взаємодії між різними соціальними групами. Цей підхід передбачає розгляд конфліктів з точки зору соціальних норм та цінностей;

— системний підхід — зорієнтований на розгляд конфліктної ситуації як певної системи, в якій взаємодіють різні елементи. Він дозволяє зрозуміти, як елементи системи своєю взаємодією впливають на розвиток конфлікту;

— психологічний підхід — передбачає вивчення індивідуальних особливостей учасників конфлікту, їхніх цінностей, емоцій, мотивації, когнітивних процесів. Цей підхід дозволяє зрозуміти дії людей;

— юридичний підхід — включає аналіз правових сторін конфлікту, якщо вони важливі для конкретного конфлікту;

— філософський підхід — досліджує етичні, моральні та ціннісні аспекти конфлікту та орієнтується на питання моралі, справедливості, етичності поведінки учасників конфлікту.

Щодо моделей оцінювання економічних конфліктів, то прийнято виділяти наступні:

1) описова модель — включає вивчення учасників, суті, структури та динаміки конфлікту, його мікро- та макросередовища. Ця модель є основним інструментом для початкового аналізу. Вона дозволяє структурувати інформацію та визначати основні характеристики конфлікту;

2) пояснювальна модель — вивчає причини конфлікту, мотиви сторін, вигоди, стратегії поведінки. Ця модель спрямована на вивчення глибинних причин конфлікту;

3) інформаційна модель — спрямовується на вивчення різних аспектів сприйняття конфлікту його учасниками.

У дослідженнях економічних конфліктів особливо потрібно наголосити на проблемі отримання достовірної та своєчасної інформації, її акумулюванні, перевірці. На цьому акцентує увагу В. Нагаєв, який вивчивши досвід врегулювання конфліктів в сільському господарстві інших держав, вказує на необхідність утворення спеціалізованих інформаційних систем [2]. На прикладі міжнародних конфліктів це ж підтвердили В. Сабадаш, І. Давиденко та Т. Бабій [3].

За результатами вивчення і узагальнення літературних джерел було з'ясовано, що інформацію, яку необхідно зібрати для аналізу еко-

номічного конфлікту, доцільно систематизувати у наступний спосіб:

а) соціальна інформація — інформація від фізичних осіб, залучених у конфлікт в якості безпосередніх учасників, власників, менеджменту та працівників аграрних підприємств, фермерів, власників особистих селянських господарств та членів їх сімей, представників або працівників державних органів влади, органів місцевого самоврядування та місцевих громад, осіб залучених в якості медіаторів та інших;

б) правова інформація — положення нормативно-законодавчих актів, інструкції, офіційні листи державних регулюючих і контролюючих органів, рішення та документація судових установ, довідки з офіційної державних реєстрів, в яких обліковується майно, немайнові, фінансові активи, права, ліцензії, нотаріальні акти, акти державної виконавчої служби та інші офіційні документи які можуть використовуватися в якості підґрунтя для формулювання і прийняття управлінських рішень з приводу конфлікту;

в) фінансова інформація — дані офіційної відкритої звітності, податкового та фінансового обліку, інформація фінансових органів і установ, страхових організацій, банківських та кредитних установ й організацій, інформація оцінників тощо;

г) економічна інформація — дані контрактів учасників конфлікту, інформація щодо очікуваних економічних втрат або зисків по результатах конфлікту, дані щодо економічних показників з планів, проектів, оціночних матеріалів, інформація консалтингових та маркетингових агентств щодо предмету конфлікту тощо;

д) технічна інформація — дані про стан та характеристику земельних ділянок, технічна документація про предмет конфлікту, інформація технічних досліджень, дані стандартів тощо;

е) інша інформація — дані від екологічних організацій, бізнес-асоціацій, стейкхолдерів, інформація із засобів масової інформації тощо.

Якщо для збору правової, фінансової, економічної, технічної інформації існують спеціалізовані методи, які поширюються на будь-які види господарської діяльності (наприклад, для укладання угод, підготовки бізнес-планів та проектів тощо), то на акумулюванні соціальної інформації доцільно зупинитися більш докладно. Адже саме цей вид інформації у вирішенні конфліктів має вагомий значення, а його збір завжди дещо ускладнений.

Основними методами збору соціальної інформації є опитування, соціометрія, спостереження, аналіз документів та використання відкритих джерел інформації. Їхня сутність полягає у наступному:

1) Опитування — є способом отримання вербальної інформації від учасників конфлікту або від інших зацікавлених сторін. Включає анкетування (очне і заочне), інтерв'ю (особисте, глибинне, фокусоване, стандартизоване) телефонні та інтерактивні опитування, групове опитування). За цілями виділяють такі типи опитувань як експертне, ситуаційне, проблемне, панельне;

2) Соціометрія є методом кількісного вимірювання і аналізу міжособистісних відносин індивідів у малих соціальних групах, який допомагає виявити рівень симпатії або антипатії між членами групи, визначити лідерів і "аутсайдерів" тощо;

3) Спостереження полягає у систематичному дослідженні поведінки людей у природних або штучно створених умовах. Виділяють включене, невключене, контрольоване та неконтрольоване спостереження;

4) Аналіз документів включає вивчення різних документальних джерел, що містять необхідну інформацію для аналізу конфліктів або інших соціальних явищ. Включає статистичні дані, документи організацій, архівні матеріали, інформаційні бази та банки даних, публікації у ЗМІ;

5) Використання інформації з відкритих джерел включає дані, отримані на зустрічах з учасниками конфліктів, при спілкуванні з зацікавленими сторонами.

Методи збору інформації тісно пов'язані з критеріями оцінок та методами й інструментами аналізу конфліктів. Так, І. Хома [4] пропонує для виявлення бізнес-конфліктів на підприємствах виділяти і досліджувати такі критерії:

1) різниця між реальною та планованою величиною економічного збитку підприємства внаслідок конфліктних ситуацій;

2) ідентифікація нульової результативності укладених бізнес-угод;

3) неузгодженість позицій та не рівність сторін бізнес-угоди;

4) невиконання принципу узагальнення ділових стосунків;

5) неможливість диференціювати комерційні ризики, що впливають на укладання бізнес-угод;

6) порушення домовленостей за бізнес-угодою.

Для кожного з цих критеріїв науковець запропонував принципи математичного опису для точного кількісного оцінювання.

Загалом усі такі методи й інструменти аналізу й оцінювання економічних конфліктів до певної частки умовності можна поділити на кількісні та якісні. Однак, найчастіше кількісні та якісні методи поєднуються.

О. Лаврук [5] виділив такі основні методи вивчення конфліктів, як соціально-психологічні завдання для проведення самоаналізу; аудит та вивчення документації й даних офіційної статистики; гра-спілкування та дискусія. Особливо учений акцентує увагу на потреби щодо застосування невербальних методів розпізнавання конфліктів, до яких відносить анкетування та спостереження за зміною оточення навколо конфлікту. У більшості випадків тут мова йде про якісні методи.

Також переважно якісні методи використовують для аналізу стратегій поведінки. Адже, як зазначають Л. Діхтярь та В. Глюзіцька [6], визначення стратегій і способів поведінки учасників економічних конфліктів посідає важливе місце в їхньому оцінюванні. Таке оцінювання розроблено для аналізу поведінки людей. Оскільки в економічних конфліктах беруть участь фізичні особи (підприємці, власники бізнесу, менеджери, працівники, споживачі тощо), то й використання цієї методики є цілком прийнятним. Водночас, на нашу думку, поведінці юридичних осіб — суб'єктів господарювання притаманні ідентичні стратегії і способи поводження в умовах конфлікту. Тому доцільно поширити методіку й на юридичних осіб.

Деталізовано розглянули кожну зі цих стратегій поведінки сторін в умовах конфлікту В. Удовенко, О. Удовенко, В. Жук та О. Скринник [7] та сформулювали їх у такий спосіб:

Стратегія уникнення передбачає, що.

1. Стратегія ухилення, за якої учасник конфлікту прагне всіляко ухилитися від протистояння, демонструючи опоненту нездатність або небажання реагувати на його конфліктні наміри;

2. Стратегія конкуренції, яка передбачає, що конфліктуючий учасник показує і доводить противнику, що йому легко без доброї волі противника вирішити конфлікт на свою користь;

3. Стратегія співробітництва, фундаментом якої є визнання цінності відносин конфліктуючого учасника з опонентом, коли конфліктуючий учасник завжди охоче вислуховує іншу сторону конфлікту;

4. Стратегія пристосування, яка передбачає, що учасник конфлікту підлаштовується під

інтереси опонента, поступається власними позиціями та може йти на повну капітуляцію задля врегулювання суперечності;

5. Стратегія компромісу, що є стратегією "взаємної поступки".

Для системної діагностики досягнення безпеки підприємства в умовах економічних конфліктів І. Хома запропонував елементи моделювання методів системно-комплексної та структурно-функціональної діагностики. За переконанням науковця ці методи можуть застосовуватися відокремлено та незалежно або доповнювати один одного [8].

Колектив авторів на чолі з Дж. Йу [9] запропонував оцінювати наслідки економічних конфліктів у міжнародній торгівлі на основі генеральних рівноважних моделей (СГЕ-моделі), що враховують вплив торгових бар'єрів, мит чи санкцій на різні країни та сектори економіки, а також моделі відкритої економіки, що допомагають аналізувати вплив змін у міжнародній торгівлі, таких як підвищення тарифів або введення квот, на економіку країни, що відчуває наслідки конфлікту.

Оскільки значна частка факторів, що діють в умовах економічного конфлікту, є мінливими, мають багато ймовірних векторів свого розвитку та перебувають під впливом широкого кола додаткових екзогенних ознак, то І. Хома пропонує використовувати у процесі оцінювання апарат нечіткої логіки та нечітко-множинні моделі [10].

Поряд з аналізом та оцінкою економічних конфліктів кількісні методи активно використовуються для прогнозування конфліктів, що являє собою процес передбачення ймовірних сценаріїв розвитку конфлікту та оцінку його наслідків для сторін. Основними складовими прогнозування є аналіз конфлікту, оцінювання ймовірності його ескалації та розробка сценаріїв вирішення.

Попри те, що вивченню економічних конфліктів присвячена велика кількість наукових досліджень, менше з тим порядок, алгоритми і методи їх оцінювання й досі не висвітлені в спеціалізованій літературі достатньою мірою. Це ускладнює як подальші теоретико-методологічні напрацювання у сфері управлінської конфліктології, так і розвиток практичних заasad щодо вирішення або врегулювання економічних конфліктів в аграрному секторі та в економіці в цілому.

У процесі дослідження за результатами вивчення й узагальнення літературних джерел та власних науково-методологічних розвідок було обґрунтовано концептуальний

підхід дослідження економічних конфліктів, розроблено алгоритм їхнього аналізу, визначено сукупність методів оцінки та удосконалено методичні підходи до використання в процесі досліджень спеціальних оціночних методів на основі Case-Study з елементами інтерв'ювання, експертних оцінок, моніторингу та аналізу медіа і публічної інформації.

Встановлено, що концептуально базовим підходом у вивченні й аналізі економічних конфліктів має стати індукційний метод наукового пізнання. Загальновизнано, що в основі наукових досліджень лежать індукція та дедукція, як комплекс взаємопов'язаних методів пізнання, які взаємодоповнюють один одного й характеризуються різновекторністю процесу пізнання.

Індукція передбачає реалізацію пізнавального процесу від конкретного випадку (факту, явища тощо) до загального, дедукція ж навпаки — від загального до конкретного. У результаті дослідження було зроблено висновок, що вивчення та оцінювання економічних конфліктів можливе, передусім, на основі індукції, коли необхідно вивчати конкретні випадки виникнення і перебігу конфліктних ситуацій в економіці та вирішувати їх індивідуально. На основі акумуляції інформації про випадки конфліктів, причини їх виникнення, учасників, наслідки, запроваджені заходи з врегулювання доцільно формувати цілісну картину для подальшого використання отриманих знань для врегулювання подібних конфліктів. Тільки на такій основі можливе дослідження економічних конфліктів, адже у разі зворотного руху (від загального до конкретного) не вдається забезпечити врахування та аналіз усіх аспектів конфлікту.

Для оцінювання економічних конфліктів доцільно використовувати доволі специфічний метод ситуаційного дослідження, відомий як Case Study Method [11] (або кейсовий метод). Його сутність полягає у глибокому та всебічному аналізі конкретних випадків виникнення і перебігу економічних конфліктів або певних конфліктних ситуацій у їх "природному середовищі", тобто безпосередньо враховуючи усі реальні події, пов'язані із ними. Адже наукові знання про такі конфлікти можуть бути перевіреними виключно на реальних прикладах.

Особливостями використання кейсового методу у вивченні економічного конфлікту є наступні:

— дозволяє глибоко та всебічно вивчити конкретний випадок виникнення і перебігу еко-

номічного конфлікту на всіх його стадіях та з урахуванням усіх нюансів;

— забезпечує індивідуальний підхід дослідження, що дозволяє визначити та врахувати усі специфічні умови конкретного конфлікту та отримати деталізовану інформацію й уявлення про нього;

— передбачає врахування та аналіз різних аспектів й елементів конфлікту, визначення економічних, фінансових, правових, соціальних, культурних, політичних, технічних та інших чинників перебігу, адже кожен конфлікт по-суті є унікальним випадком;

— дозволяє вивчення реальних ситуацій та на цій основі моделювання можливостей їх подальшого перебігу.

Застосування кейсового методу для вивчення економічних конфліктів доцільно здійснювати по таких кроках:

Крок 1 — вибір конкретного прикладу виникнення економічного конфлікту;

Крок 2 — збір інформації щодо сторін конфлікту, їх інтересів та цілей, причин, що спровокували конфлікт, а також економічної, правової, фінансової, соціальної та іншої інформації, яка характеризує конфлікт;

Крок 3 — розроблення варіантів вирішення конфлікту через різні шляхи з оцінюванням їхніх переваг і недоліків;

Крок 4 — оцінка наслідків конфлікту, коли обирається найбільш виважений варіант рішення.

Основними перевагами кейсового методу є його інтерактивність, практичність, глибоке розуміння суті досліджуваного процесу, а також розвиток критичного мислення аналітиків, які займаються дослідженнями економічних конфліктів. Водночас недоліками методу є значні витрати часу на реалізацію досліджень, потреба у залученні кваліфікованих експертів, а також обмеженість з огляду універсальності (не завжди отримані результати можна екстраполювати на сукупність подібних економічних конфліктів).

Отже, кейсовий метод є дієвим інструментом для поглибленого вивчення реальних ситуацій з виникнення та поширення економічних конфліктів, що дозволяє усвідомити їхню складність та різноманітність, оцінити причинно-наслідкові зв'язки виникнення і поширення конфліктів, а також розробити практичні рішення з їх врегулювання.

Водночас, крім кейсового методу, у процесі аналізу та оцінювання економічних конфліктів необхідно використовувати низку інших спеціальних методів як то інтерв'ювання та екс-

пертні оцінки, а також метод моніторингу й аналізу медіа та публічної інформації. Метод інтерв'ювання дозволяє оцінити особисте бачення щодо впливу економічних конфліктів на господарську діяльність аграрних товаровиробників з боку учасників самого конфлікту, адже передбачає, по-суті, збір інформації з першоджерел. Також у процесі інтерв'ювання можна краще дослідити першопричини та мотивації, більш ретельно виявити усі чинники, що спричинили конфлікт, з'ясувати інтереси і цілі сторін конфлікту та виявити які з них і чому спровокували ті чи інші дії сторін, зрозуміти різні точки зору. В решті решт це дозволяє визначити найбільш раціональні та ефективні шляхи вирішення конфлікту, стратегії і заходи. Ключовими перевагами цього методу стає глибина аналізу та забезпечення контекстуальності. Водночас недоліками є те, що його використання забирає багато часу, а результати можуть бути дещо суб'єктивними, адже досліднику подеколи важко абстрагуватися від особистого сприйняття дії і мотивів сторін конфлікту.

Додатковим методом мають стати експертні оцінки. Для їх реалізації доцільно залучити експертів з числа професіоналів у тих питаннях, щодо яких виник конфлікт. Наприклад, якщо мова йде про земельні конфлікти, то експертами мають стати фахівці з земельного права, оцінники тощо. Якщо конфлікт стосується забруднення навколишнього природного середовища, то, відповідно, потрібно запрошувати експертів в галузі екології, професіоналів-працівників спеціалізованих лабораторій і установ щодо виявлення та вимірювання нанесеної шкоди тощо. Експерти сприятимуть більш якісній оцінці причин та динаміки перебігу конфлікту, зможуть спрогнозувати його розвиток, оцінити економічні, фінансові, соціальні та інші наслідки, визначити ролі сторін конфлікту, які вони відіграють у його перебігу, допоможуть виявити ключові фактори успіху або навпаки невдачі у врегулюванні конфлікту, а також запропонують напрями розробки ефективних заходів щодо вирішення. Метод експертних оцінок забезпечує широке розмаїття поглядів на конфлікт та його врегулювання, залучення глибоких спеціалізованих знань різних людей. Водночас, він доволі дорогий у використанні, потребує досить багато часу та, незважаючи на залучення широкого кола учасників, може бути до певної межі суб'єктивним.

Оскільки в сучасному світі велика кількість подій і процесів отримує публічність та висвітлюється у різноманітних медійних ресурсах, соціальних мережах і групах в процесах дослі-

джень необхідно широко здійснювати моніторинг та аналіз медіа та публічної інформації. Такий метод має відігравати важливу роль в розробці та удосконаленні регуляторної політики, в розвитку методів і механізмів подолання криз, в ринковій експансії, маркетингу та рекламі, у вирішенні проблем на ринку праці, в сфері зайнятості та трудової міграції та стосовно багатьох інших економічних проблем. Однак, особливе значення моніторинг та аналіз медіа та публічної інформації набуває саме у процесі вивчення економічних конфліктів.

Метод моніторингу та аналізу медіа й публічної інформації дає можливість вивчити те, як економічні конфлікти висвітлюються в сучасному інформаційному просторі та як формується громадська думка щодо їх перебігу. Медійні джерела у такому контексті потрібно розуміти як традиційні (друковані засоби масової інформації, телебачення, радіо), так сучасні нетрадиційні — інтернет-видання, блоги, підкасти, розміщення інформації на YouTube, в Telegram-канали, соціальні мережі тощо. Використання цих джерел обумовлене їх важливим значенням у сучасному житті соціуму та економіки. Адже, наприклад, мережа X стала чи то не офіційним комунікаційним каналом для урядів багатьох країн світу.

Моніторинг та аналіз медіа і публічної інформації дозволяє виявити ті провідні публічні наративи, якими сторони конфлікту пояснюють чи обгрунтовують свої позиції, а також наочно відслідкувати як трансформуються або зміщуються акценти учасників і громадської думки в інтерпретаціях конфлікту з часом.

Часто у процесі аналізу медіа простору можна визначити як відповідальні представники органів державної влади або місцевих громад реагують на конфлікти і на чому засновують власні управлінські або регуляторні рішення щодо їх врегулювання. Можна відслідкувати погляди громадськості та лідерів думок стосовно конфлікту, запроваджувані медійні кампанії щодо самого конфлікту чи його учасників.

Поширення інформації про економічний конфлікт у медійному просторі часто сприяє захисту прав учасників конфлікту, зменшує ризики зловживань і навіть корупції при його вирішенні, забезпечує швидкість та широту охоплення. Однак, використання цього методу може супроводжуватися викривленням інформації і навіть впливом певних маніпулятивних практик.

Також в оцінюванні, моделюванні й прогнозуванні економічних конфліктів доцільно використовувати:

— сценарний аналіз та метод дерева рішень, що дозволяють визначити та вивчити ймовірні сценарії перебігу конфлікту та передбачити його наслідки;

— аналіз чутливості, що дає змогу оцінити наслідки конфлікту при різних стратегіях, типах поведінки та вживаних заходів з врегулювання, інтереси та результати для різних сторін;

— SWOT-аналіз, що дозволяє визначити вплив умов внутрішнього і зовнішнього середовища на можливості щодо розв'язання конфлікту;

— стрес-тестування, що допомагає оцінити наслідки для всіх учасників конфлікту у разі його не вирішення або при негативному завершенні.

Аналіз економічних конфліктів суб'єктів господарювання в аграрному секторі економіки України доцільно здійснювати за розробленим у процесі дослідження алгоритмом, що наведений на рис. 1.

На початковому етапі необхідно визначити природу економічного конфлікту — між ким він виник, яких питань стосується. Далі слід дослідити причини його виникнення або загострення, що можуть полягати у різниці інтересів учасників, нерівномірному розподілі вигід діяльності, проблемах управління тощо.

Потрібно визначити сторони конфлікту, проаналізувати їхні інтереси, ідентифікувати цілі, які вони переслідують у конфлікті, їхню мотивацію, а також наявні у них ресур-

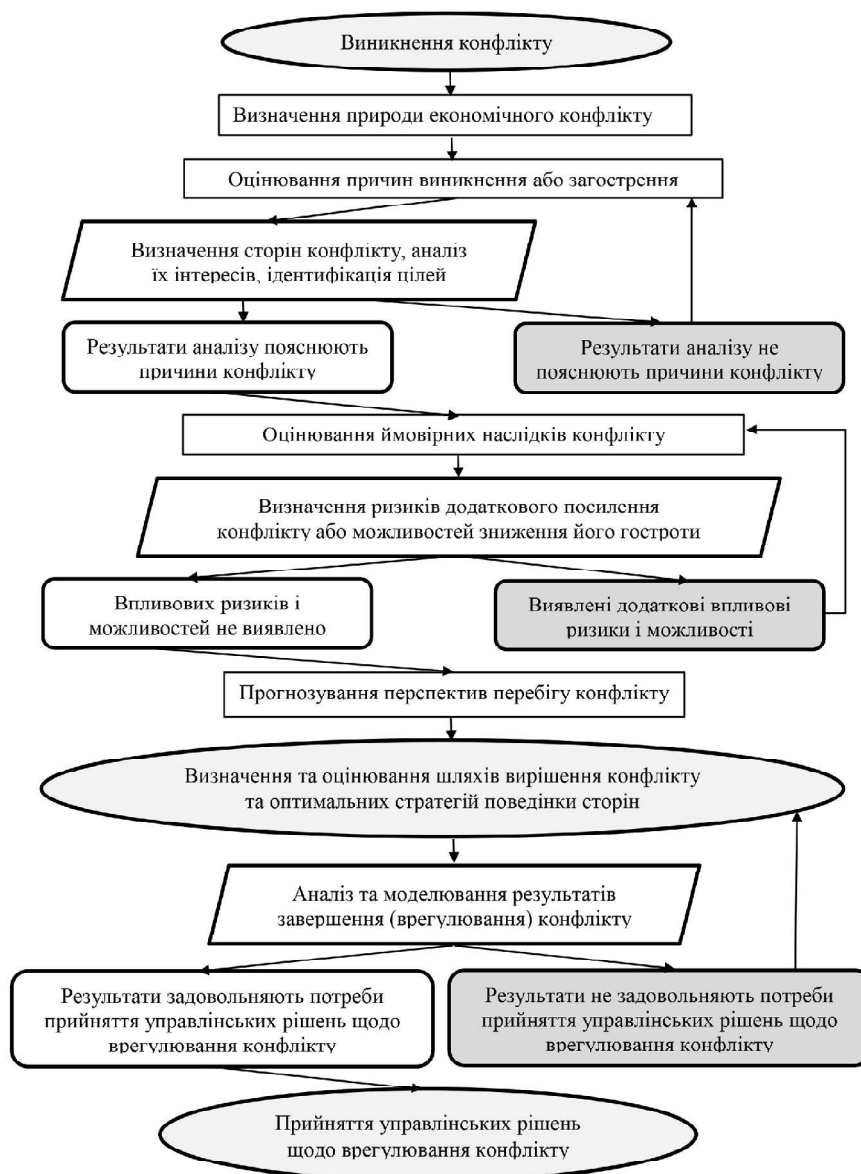

Рис. 1. Алгоритм аналізу економічних конфліктів суб'єктів господарювання в аграрному секторі

Джерело: запропоновано автором.

си та владні можливості чи повноваження. Якщо аналіз сторін конфлікту повністю пояснює його виникнення, поширення чи загострення слід переходити до наступного етапу. Якщо ж ні — то слід вишукувати інші, не виявлені раніше додаткові причини конфлікту.

На наступному етапі слід змодельювати або визначити сценарії розвитку конфлікту та оцінити його ймовірні наслідки для кожної зі сторін, а також проаналізувати ризики та додаткові чинники посилення конфлікту або наявні можливості щодо зниження його гостроти. Якщо такі ризики чи можливості існують і їх можна розглядати як цілком ймовірні, то доцільно додатково розробити декілька моделей або сценаріїв конфлікту за умови актуалізації найвпливовіших із них. На цій основі спрогнозувати наймовірніші перспективи перебігу конфлікту та визначити шляхи вирішення, встановити оптимальні стратегії поведінки сторін. Надалі слід проаналізувати та змодельювати результати завершення (врегулювання) конфлікту. Якщо такі результати задовольняють сторони, то слід приймати розроблені управлінські рішення. Якщо не задовольняють — повертатися до пошуку ліпших варіантів вирішення конфлікту.

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Вивчення економічних конфліктів має здійснюватися на принципах індукції за дев'яти-етапним алгоритмом, що включає визначення природи економічного конфлікту, дослідження причин його виникнення або загострення, аналізу інтересів та ідентифікацію цілей сторін, виявлення їхньої мотивації, наявних ресурсів та владних можливостей й повноважень, моделювання та визначення сценарію розвитку, оцінку ймовірних наслідків для кожної зі сторін, аналіз ризиків посилення та можливостей зниження гостроти, прогнозу перспектив перебігу конфлікту та визначення шляхів його вирішення й оптимальних стратегій поведінки сторін.

У процесі дослідження економічних конфліктів доцільно використовувати низку спеціальних оціночних методів на основі Case-Study з елементами інтерв'ювання, експертних оцінок, моніторингу та аналізу медіа і публічної інформації, сценарного методу, аналізу чутливості, стрес-тестування.

Кейсовий метод виступає дієвим інструментом для поглибленого вивчення реальних ситуацій з виникнення та поширення економічних конфліктів, що дозволяє усвідомити усю їх складність та різноманітність, оцінити причинно-наслідкові зв'язки виникнення і поширення конфліктів, а також розробити практичні рішення з їх врегулювання. Посилення цього методу додатковими методами, визначеними у процесі дослідження, дозволяє забезпечити глибину та контекстуальність аналізу, виявляти провідні наративи щодо обґрунтування позиції сторін, оцінити наслідки конфлікту при реалізації різних стратегій поведінки та управлінських рішень.

Література:

1. Купінець Л. Є. Конфліктність в розвитку аграрних економічних відносин. Економічні інновації. 2010. Вип. 40. С. 177—193. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecinn_2010_40_14.

2. Нагаєв, В.М. Управлінські основи запобігання організаційним конфліктам в умовах сільськогосподарського виробництва. Вісник ХНАУ ім. В.В. Докучаєва. Серія "Економічні науки". 2016. № 2. С. 126—134. URL: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/view-ByFileId/166854>.

3. Сабадаш В., Давиденко І., Бабій Т. Конкуренція за ресурси й економічні конфлікти у глобальному бізнес-середовищі: рушійні сили, безпека, інституційно-ресурсний концепт врегулювання. Mechanism of an Economic Regulation. 2017. № 4 (78), 128—147. URL: <http://mer-journal.sumy.ua/index.php/journal/article/view/350>.

4. Демченко І. В. Забезпечення фінансової безпеки в контексті передумови інноваційного розвитку промислового підприємства. Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки). 2016. № 3. С. 232—239. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znptdau_2016_3_32.

5. Лаврук О. Розпізнавання конфліктів як дієвий метод забезпечення ефективного управління ними. Інноваційний розвиток та безпека підприємств в умовах неоіндустріального суспільства. Секція V. Менеджмент та маркетинг бізнес-структур в неоіндустріальній економіці. 2020. С. 659—661. URL: <https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/19207/1/659-661.pdf>.

6. Діхтярь А. І., Глюзіцька В. М. Способи поведінки в конфліктних ситуаціях. Наукове мислення. URL; <https://naukam.triada.in.ua/index.php/konferentsiji/44-chotirnadtsyata>

vseukrajinska-praktichno-piznavalna-internet-konferentsiya/206-sposobi-povedinki-v-konflikt-nij-situatsiji.

7. Удовенко В. О., Удовенко О. О., Жук В. В., Скринник О. О. Стратегії управління конфліктом в економічній системі. Вісник Криворізького національного університету. 2012. Вип. 32. С. 281—285. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vktu_2012_32_73.

8. Хома І. Б., Мороз Л. І. Системна діагностика економічної захищеності підприємства в умовах бізнес-конфліктів. Прометей. 2014. № 3. С. 84—87. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Prom_2014_3_17.

9. Ju J., Ma H., Wang Z., Zhu X. Trade wars and industrial policy competitions: Understanding the US-China economic conflicts. Journal of Monetary Economics. 2024. Vol. 141, P. 42—58.

10. Хома І. Б. Управління бізнес-конфліктами з використанням теорії нечітких множин. Економіка та держава. 2014. № 7. С. 50—53. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecde_2014_7_12.

11. Cherry K. What Is a Case Study? Weighing the pros and cons of this method of research. Student Resources. APA Style and Writing. January 18, 2024. URL: <https://www.verywellmind.com/how-to-write-a-psychology-case-study-2795722>.

References:

1. Kupinets'. L. Ye. (2010), "Conflict in the development of agrarian economic relations", Ekonomichni innovatsii, vol. 40, pp. 177—193, available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecinn_2010_40_14 (Accessed 15 March 2026).

2. Nahaiev, V.M. (2016), "Management principles for preventing organizational conflicts in agricultural production", Visnyk KhNAU im. V.V. Dokuchaieva. Seriiia "Ekonomichni nauky", vol. 2, pp. 126—134, available at: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewById/166854> (Accessed 15 March 2026).

3. Sabadash, V., Davydenko, I. and Babij, T. (2017), "Competition for resources and economic conflicts in the global business environment: driving forces, security, institutional and resource concept of regulation", Mechanism of an Economic Regulation, vol. 4 (78), pp. 128—147, available at: <http://mer-journal.sumy.ua/index.php/journal/article/view/350> (Accessed 15 March 2026).

4. Demchenko, I. V. (2016), "Ensuring financial security in the context of the prerequisites for the innovative development of an industrial enterprise", Zbirnyk naukovykh prats' Tavrijs'koho derzhavnoho ahrotekhnolohichnoho universytetu (eko-

nomichni nauky), vol. 3, pp. 232—239, available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znptdau_2016_3_32 (Accessed 15 March 2026).

5. Lavruk, O. (2020), "Recognizing conflicts as an effective method for ensuring effective conflict management", Innovatsijnyj rozvytok ta bezpeka pidpriemstv v umovakh neoindustrial'noho suspil'stva. Sektsiia V. Menedzhment ta marketynh biznes-struktur v neoindustrial'nij ekonomitsi [Innovative development and security of enterprises in the conditions of a neo-industrial society. Section V. Management and marketing of business structures in a neo-industrial economy], pp. 659-661, available at: <https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/19207/1/659-661.pdf> (Accessed 15 March 2026).

6. Dikhtiar', L. I. and Hliuzits'ka, V. M. (2025), "Ways of behaving in conflict situations", Naukove myslennia, available at: <https://naukam.triada.in.ua/index.php/konferentsiji/44-chotirnadtsyata-vseukrajinska-praktichno-piznavalna-internet-konferentsiya/206-sposobi-povedinki-v-konflikt-nij-situatsiji> (Accessed 15 March 2026).

7. Udoenko, V. O., Udoenko, O. O., Zhuk, V. V. and Skrynnyk, O. O. (2012), "Strategies for managing conflict in the economic system", Visnyk Kryvoriz'koho natsional'noho universytetu, vol. 32, pp. 281—285, available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vktu_2012_32_73 (Accessed 15 March 2026).

8. Khoma, I. B. and Moroz, L. I. (2014), "System diagnostics of the economic security of an enterprise in conditions of business conflicts", Prometej, vol. 3, pp. 84—87, available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Prom_2014_3_17 (Accessed 15 March 2026).

9. Ju, J., Ma, H., Wang, Z. and Zhu, X. (2024), "Trade wars and industrial policy competitions: Understanding the US-China economic conflicts", Journal of Monetary Economics, Vol. 141, pp. 42—58.

10. Khoma, I. B. (2014), "Managing business conflicts using fuzzy set theory", Ekonomika ta derzhava, vol. 7, pp. 50—53, available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecde_2014_7_12 (Accessed 15 March 2026).

11. Cherry, K. (2024), "What Is a Case Study? Weighing the pros and cons of this method of research", Student Resources. APA Style and Writing. January 18, available at: <https://www.verywellmind.com/how-to-write-a-psychology-case-study-2795722> (Accessed 15 March 2026).

Отримано редакцією журналу / Received: 29.03.26

Процецензовано / Revised: 13.04.26

Схвалено до друку / Accepted: 21.04.26